

Ένας πρώιμος “*doctor polyeleorum*”: Ίωάσαφ ιερομόναχος ὁ Διονυσιάτης

ὕπὸ Ἀχιλλέως Γ. Χαλδαιάκη

ἐπικούρου καθηγητοῦ βυζαντινῆς μουσικολογίας Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

α'. Τὸ προκείμενο θέμα

Προσωπικὸ χρέος, ἔσωθεν ἐπιβεβλημένο, “ἀξιώνει” τὴν παροῦσα κατάθεση “ἐποφειλομένης προσκυνήσεως” πρὸς ἓνα ἐξέχοντα σκαπανέα τοῦ ψαλτικοῦ εἴδους τῶν πολυελέων: πρὸς τὸν γνωστὸ ἐξηγητὴ διδάσκαλο Ίωάσαφ ιερομόναχο τὸν Διονυσιάτη¹. Ἐγγραφα σχετικῶς, πρὸ ἐξαετίας περὶπου, ὅτι “στὸ πρόσωπο [Ίωάσαφ τοῦ Διονυσιάτου] πρέπει ἀξιοδικαίως νὰ ἀναγνωρισθῆ ὁ πρῶτος μουσικοδιδάσκαλος ὁ ὁποῖος ἠσχολήθη συστηματικῶς (βεβαίως, ἐκ πρακτικῆς ἀποκλειστικῶς ἐπόψεως) μὲ τὸ εἶδος τῶν πολυελέων”². Τὸ Α΄ διεθνὲς συνέδριο διαπανεπιστημιακῆς συνεργασίας γιὰ τὴ βυζαντινὴ μουσικὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ παγκοίνως γνωστὴ εὐδόκιμη ἐνασχόληση τοῦ προέδρου τοῦ ἐν λόγῳ συνεδρίου, καθηγητοῦ Ἀντωνίου Ε. Ἀλυγιζάκη, μὲ τὸν βίο καὶ τὸ ἔργο τοῦ ἐξονομασθέντος Ἀγιορείτου μουσικοδιδασκάλου³, παρέχουν εὐλογία εὐκαιρία γιὰ διεξοδικώτερη ὑποστήριξη τῆς παραπάνω διαπιστώσεως, μέσῳ (πρῶτιστα ὑπεσχημένης⁴) κριτικῆς ἀποτιμήσεως τοῦ καθόλου περὶ πολυελέων ἔργου τοῦ Ίωάσαφ.

β'. Ἡ ἐπιλογή τοῦ Ίωάσαφ

Ἐν πρώτοις, εἶναι ἐπιβεβλημένη ἡ αἰτιολόγηση τῆς ἐστιάσεως τοῦ περὶ πολυελέων μουσικολογικοῦ ἐνδιαφέροντος στὴ φυσιογνωμία τοῦ Ίωάσαφ. Ἡ

¹. Περὶ τοῦ Ίωάσαφ βλ. Γ. Παπάζογλου, *Τὰ βιβλία τοῦ μουσικοδιδασκάλου Ίωάσαφ*. Πρβλ. καί ἀρχιμ. Γαβριήλ, *Ἡ ἱερά μονὴ Διονυσίου*, σσ. 173, 197. Λαζάρου Διονυσιάτου, *Διηγήσεις*, σ. 95. Γρ. Θ. Στάθη, *Τὰ χειρόγραφα Β΄*, σσ. ια'-ιε'. Τοῦ ἰδίου, *Οἱ ἀναγραμματισμοὶ καὶ τὰ μαθήματα*, σ. 133 [ὑπὸ ἔκδοσιν εἶναι καὶ σχετικὴ ἐν προκειμένῳ μελέτη τοῦ ἰδίου καθηγητοῦ (βλ. Γρ. Θ. Στάθη, *Ίωάσαφ*), τὴν ὁποία, κατόπιν εὐγενοῦς παραχωρήσεως τοῦ συγγραφέως, εἶχα ἐπίσης ὑπ' ὄψιν μου].

². Βλ. Α. Χαλδαιάκη, *Ὁ πολυέλεος*, σ. 266.

³. Βλ. αἴφνης τοὺς δύο ψηφιακοὺς δίσκους: *Ίωάσαφ* (1998) καὶ *Ίωάσαφ* (2000): ὑπενθυμίζω ὅτι στὸ ἐπισυναπτόμενο στὸν πρῶτο ψηφιακὸ δίσκο φυλλάδιο δημοσιεύεται καὶ τὸ χρησιμώτατο μελέτημα τοῦ ἰδίου Α. Ἀλυγιζάκη, *Ίωάσαφ διδάσκαλος Διονυσιάτης* [ἄς σημειωθεῖ ἐδῶ, γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ πράγματος, ὅτι τὸ ἴδιο μελέτημα εἶχε ἤδη κυκλοφορηθεῖ, σὲ φωτοτυπημένη ἐκδοχή, ἓνα ἔτος προγενεστέρως (ὑπὸ τὰ ἐξῆς διακριτικά: Ἀντωνίου Ε. Ἀλυγιζάκη, *Μουσικοὶ Θησαυροὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Τέχνη Μελουργός Β΄. Ίωάσαφ Διδάσκαλος Διονυσιάτης (α' ἡμισυ 19ῆς αἰῶνα-1866)*, Θεσσαλονίκη 1997), ὡς πρόγραμμα ὁμωνύμου ψαλτικῆς ἐκδηλώσεως τῆς Πανεπιστημιακῆς Βυζαντινῆς Χορωδίας, πραγματοποιηθείσης -στὸ πλαίσιο τῶν ἐορτασμῶν Θεσσαλονίκη Πολιτιστικὴ Πρωτεύουσα τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἐκθέσεως Θησαυρῶν Ἁγίου Ὁρους καὶ τοῦ συνεδρίου Ἁγίου Ὁρος, φύση καὶ φυσικὸ περιβάλλον- στὴ Θεσσαλονίκη (στὸ Θέατρο τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν) τὴν 29ῆ Σεπτεμβρίου 1997].

⁴. Βλ. Α. Χαλδαιάκη, *Ὁ πολυέλεος*, ὁ.π.

ἐπιλογή τοῦ συγκεκριμένου προσώπου, μάλιστα δὲ ἡ "ἀναγόρευση" του σὲ πρῶμο "doctorem polyeleorum", ἐκ πρώτης ἐκτιμήσεως φαντάζει -εὐλόγως- ὑπερβολική, ἴσως δὲ καὶ παρακινδυνευμένη. Ποιῆς παράμετροι τῆς σχετικῆς μελικῆς δραστηριότητος Ἰωάσαφ τοῦ Διονυσιάτου παρέχουν τὸ ἐνδόσημο πρὸς ὑποστήριξη παρομοίας πεποιθήσεως; Προτρέχοντας, τὸ δηλώνω ἐκ προοιμίου: ἡ πρόθεση κωδικοποιήσεως μιᾶς νέας, συνοπτικῆς, περὶ πολυελέων μουσικῆς παραδόσεως, κατόπιν συστηματικῆς μελέτης, χρηστικῆς συμπληρώσεως, ὑπεύθυνης ἐξηγήσεως, εὐφαντάστου καλλωπισμοῦ, καινοφανοῦς συντμήσεως, τῶν κυριωτέρων, κατὰ τὴ μεταβυζαντινὴ περίοδο ἀναφανειῶν, συνθέσεων πολυελέων, κυριώτατα δὲ ἡ ὅλη κοπιώδης προσπάθειά του γιὰ ἀναχώνευση, προσαρμογή, ἀνανέωση καὶ μουσικὴ ἐπαναδιατύπωση τοῦ εἶδους τῶν πολυελέων⁵.

γ'. Τὸ ἱστορικὸ ὑπόβαθρο

Ἀπὸ προηγηθεῖσα ἐξειδικευμένη ἔρευνα τοῦ γράφοντος (γιὰ τὴν ἐκπόνηση τῆς ὑπὸ τὸν τίτλο *Ὁ πολυέλεος στὴν βυζαντινὴ καὶ μεταβυζαντινὴ μελοποιία* διδακτορικῆς μου διατριβῆς) προέκυψε, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ ἀναλυτικὸς ἐργογραφικὸς περὶ πολυελέων-ἀντιφώνων-ἐκλογῶν πίνακας τῶν ἀσχοληθέντων μὲ τὸ εἶδος βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν μελουργῶν⁶. Διατρέχω, μὲ κριτικὴ διάθεση, τὰ σχετικὰ λήμματα καὶ ἐπισημαίνω πρόχειρα, κατὰ τὴ χρονικὴ τους ἀκολουθία, τοὺς ὡς τὸν ιζ' αἰῶνα πολυγραφοτέρους, τοὺς πλέον χαλκεντέρους μελοποιούς, οὕτως εἰπεῖν τοὺς σημαντικότερους, τοὺς μὴ ἐξαιρετέους μουσικοὺς ἐργάτες τῶν πολυελέων, ἦτοι:

- Τὸν Μιχαὴλ Ἀνεώτη· πού μᾶς παρέδωκε τὸν βασικὸ καμβὰ τῶν ψαλλομένων εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀντιφώνων· *Τὰ ἐλέη σου, Κύριε*, σὲ ἦχο βαρῦ.
- Τὸν Νικηφόρο Ἠθικό· στὸν ὅποιο, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ὀφείλουμε τὸν κεντρικὸ ἰστό τῶν ψαλλομένων εἰς τὴν Σύναξιν τῶν Ἀσωμάτων ἀντιφώνων· *Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν*, σὲ ἦχο πλάγιο τοῦ δευτέρου.
- Τὸν Νικόλαο Κουκουμᾶ· μὲ τις δύο περιώνυμες καὶ πολυδιαδεδομένες φερώνυμες στάσεις τοῦ πολυελέου.
- Τὸν Χριστοφόρο Μυστάκωνα· ποιητὴ, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, τῶν περιφήμων ἀσματικῶν ἀντιφώνων εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ· *Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, ὅτι χρηστός*, σὲ ἦχο πλάγιο τοῦ τετάρτου.

Καί, βεβαίως, τὰ μέλη τῆς περιακούστου τριανδρίας, ἦτοι:

- Τὸν Ἰωάννη Γλυκύ, τὸν Ξένο Κορώνη καὶ τὸν Ἰωάννη Κουκουζέλη. Χωρὶς ὑπερβολή, σύντρεῖς οἱ ἐξονομασθέντες μεγαλοῦργησαν στὴ μελοποιία τῶν πολυελέων· ὁ ἀμητός τους εἶναι δυσεξαριθμητός: δύο στάσεις πολυελέου σὲ ἦχο δ' παρέδωκε ὁ Γλυκύς, τρεῖς στάσεις πολυελέου σὲ ἦχο πλάγιο τοῦ

⁵. Πρωτογενὴ ὑποστήριξη τῶν παραπάνω ἀπόψεων βλ. *αὐτόθι*, σσ. 265-266.

⁶. Βλ. *αὐτόθι*, σσ. 387-495, ἀπ' ὅπου κυρίως ἀρύνονται καὶ οἱ ἐν συνεχείᾳ παρατηρήσεις.

δευτέρου νενανώ παρέδωκαν από κοινού οί Κορώνης και Κουκουζέλης, δίχως να μνημονεύονται οί, όμοίως κατά σύνθεση σύντριων, ύφιστάμενοι πολυπληθείς στίχοι άμφοτέρων τών στάσεων τών πολυελέων Λατρινού και Κουκουμά, αλλά και όλων σχεδόν τών βυζαντινών αντιφώνων, μελοποιήσεων δηλαδή τών ψαλμών ρλς' (Επί τών ποταμών Βαβυλώνος), μδ' (Λόγον αγαθόν), ρια' (Μακάριος άνήρ ό φοβούμενος τόν Κύριον), πη' (Τά έλέη σου , Κύριε, εις τόν αιώνα άσομαι), ιθ' (Επακούσαι σου, Κύριος, έν ημέρα θλίψεως) και ρμη' (Αίνειτε τόν Κύριον έκ τών ούρανών). Ίδιαιτέρως ό Κουκουζέλης ουδέμία πτυχή τής μελοποιίας τών πολυελέων άφήκε άνεπεξέργαστη: άρκει να ύπομνησθεϊ ή διαμόρφωση τής τακτικής έπιβολής έξωψαλμικών κειμένων ("άλλαγμάτων", όπως χαρακτηριστικώς περιγράφονται) σε στίχους τής πρώτης στάσεως του πολυελέου, αλλά και ή ένότητα τών λεγομένων προλόγων και τών καλοφωνικών στίχων σύντριων τών στάσεων του πολυελέου, τών όποιων ό Κουκουζέλης ύπήρξε ό εισηγητής και ό κύριος -μαζί με τόν Κορώνη- έκπρόσωπος.

Αναφέρω, συμπληρωματικώς, και τούς έξης, άνά αιώνα, σπουδαιότατους μελοποιούς πολυελέων:

- Από τόν ιδ' αιώνα, τούς: Ανδρέα Σιγηρό και Γρηγόριο Γλυκύ, με καθοριστική συμβολή στη μελοποίηση τών εις τας έορτάς τής ύπεραγίας Θεοτόκου και εις όσίους μάρτυρας και ιεράρχας ψαλλομένων αντιφώνων.
- Από τόν ιε' αιώνα, τούς: Ίωάννη Κλαδά και Μανουήλ Χρυσάφη, με εύπρόσωπη μελική παρουσία σε όλα σχεδόν τά κατά τήν έποχή τους είδη πολυελέων ή αντιφώνων.
- Από τούς ις' και ις' αιώνες, τούς Κρήτες Βενέδικτο Έπισκοπόπουλο, Δημήτριο Νταμία και Ίγνάτιο Φριέλο, με ίκανές -τοπικής κυρίως έμβέλειας- ένδιαφέρουσες συνθέσεις, αλλά και τόν Κωνσταντινοπολίτη Πέτρο Μπερεκέτη, ό όποιος -έγχρονιζόμενος στο μεταξύ τών τελών του ις' και τών άρχών του ιη' αιώνας μεταίχμιο- κατέστη ό ιδανικότερος συνδετικός κρίκος τής φθίνουσας παλαιάς και τής διαφαινομένης νέας περι πολυελέων μουσικής παραδόσεως.

δ'. Η συμβολή του Ίωάσαφ

Ο Ίωάσαφ δέν φαίνεται να γνωρίζει, ή τουλάχιστον να άσχολεϊται, με αυτήν τήν προγενέστερη παράδοση του μέλους τών πολυελέων. Άλλωστε, κατά τήν έποχή του ή διάδοση τών συγκεκριμένων συνθέσεων είχε ήδη άτονίσει, καθώς αυτές άπουσίαζαν τόσο από τούς σχετικούς χειρογράφους μουσικούς κώδικες όσο και από τά άνά τήν όρθοδοξία ιεροψαλτικά άναλόγια: άναμφιβόλως δέ αυτή ή τελευταία πρακτικολειτουργική παράμετρος, δηλαδή ή έπ' έκκλησιαίς δυνατότητα ψαλμωδήσεως τών πολυελέων, κατέχει ιεραρχικώς τά πρωτεϊα στη μουσική συνείδηση του Ίωάσαφ. Μόνον δυό-τρεις φορές μοιάζει να στρέφει λίγο τó βλέμμα προς τά πίσω, προς τόν Πέτρο Μπερεκέτη, έσχατο έκπρόσωπο τής παλαιάς και ταυτοχρόνως πρώτο έκπρόσωπο τής νέας μελικής παραδόσεως τών

πολυελέων, ἀνθολογώντας ἰδιογράφως ἅπαξ μὲν τὴν περίφημη ἐκλογή τοῦ δ' ἤχου *Λόγον ἀγαθόν*⁷, τρεῖς δὲ τὸν τοῦ πρώτου ἤχου συνοπτικὸ πολυέλεο *Δούλοι, Κύριον* τοῦ ἰδίου⁸.

Πάντως, τὸ οὐσιαστικὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τοὺς πολυελέους προσδιορίζεται μὲ ἀσφάλεια συγχρόνως πρὸς τὴν ἐποχὴ τοῦ μετὰ τὸν Μπερεκέτη συστηματικοῦ εἰσηγητοῦ τῆς νέας τάσεως στὴ μελοποιία τῶν πολυελέων· τοῦ πρωτοψάλτου Ἰωάννου. Μὲ αὐτὴ τὴ χρονικὴ ἀφετηρία, ὁ Ἰωάσαφ προβαίνει σταδιακῶς σὲ σπουδὴ τῶν πολυελέων, σπουδὴ "πολυμερῶς τε καὶ πολυτρόπως" ἐξακτινουμένη σὲ ἕξι κυρίως μουσικὲς δραστηριότητές του· ἀνθολογήσεις, συμπληρώσεις, ἐξηγήσεις, καλλωπισμούς, συντμήσεις, προσωπικὲς συνθέσεις, δραστηριότητες ποὺ κατὰ τὴν ἄποψή μου διακρίνονται οὐσιαστικῶς σὲ τρεῖς κατηγορίες, κατὰ τὶς ὁποῖες καὶ θὰ τὶς σχολιάσω συνοπτικῶς ἐν συνεχείᾳ:

1. Ἀνθολογήσεις

Ἡ ἐπαρκὴς ἐποπτεία τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τῆς ὄψιμης, τοῦλάχιστον, ἐκδοχῆς τοῦ εἶδους τῶν πολυελέων τεκμαίρεται βάσει τῶν ἀπὸ τὸ χέρι του ἀνθολογημένων σχετικῶν συνθέσεων. Στους γνωστοὺς αὐτογράφους του κώδικες ὁ Ἰωάσαφ ἀνθολογεῖ μὲ συνέπεια τὸ σύνολο σχεδὸν τῆς σχετικῆς μελικῆς παραγωγῆς τῶν ιη' καὶ ιθ' αἰώνων. Τὸ γεγονὸς προσεπιμαρτυρεῖ, βεβαίως, τόσο τὴν προσωπικὴ του ἔρευνα καὶ μελέτη ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴ του μελοποιημένων πολυελέων, ὅσο καὶ τὴ μέριμνά του γιὰ εὐρύτερη μετὰ τῶν μουσοπατάκτων διακόνων τοῦ ψαλτικοῦ ἀναλογίου διάδοση τῶν ἐν λόγῳ συνθέσεων. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια, τὸ χρονικὸ πλαίσιο ἐντὸς τοῦ ὁποῖου κινεῖται προσδιορίζεται περὶ τὴν ἑκατονταετία 1750-1850, ἐφ' ὅσον ἐκκινεῖ ἀπὸ τὶς σχετικὲς συνθέσεις Ἰωάννου τοῦ πρωτοψάλτου καὶ ἐξικνεῖται ὡς τὶς ἀντίστοιχες Θεοδώρου τοῦ Φωκαέως, μὴ ὑπολογιζομένων, βεβαίως, τῶν προσωπικῶν του ποιημάτων. Εἰδικώτερα, ἀπὸ τοὺς 50 πρὸς τὸ παρὸν γνωστοὺς ἰδιογράφους τοῦ Ἰωάσαφ μουσικοὺς κώδικες⁹,

⁷. Βλ. Διον. 806, σσ. 531-543.

⁸. Βλ. Διον. 806, σσ. 570-578· καθὼς καὶ δύο ἀκόμη ἀμφιβαλλόμενα αὐτόγραφα τοῦ Ἰωάσαφ: Διον. 612, φφ. 86v-101r. Διον. 680, φφ. 63r-72r.

⁹. Περὶ τῶν αὐτογράφων μουσικῶν κωδίκων Ἰωάσαφ τοῦ Διονυσιάτου βλ. διεξοδικὴ μνεία στὶς μελέτες τῶν Γ. Παπάζογλου, *Τὰ βιβλία τοῦ μουσικοδιδασκάλου Ἰωάσαφ*. Α. Αλυγιζάκη, *Ἰωάσαφ διδάσκαλος Διονυσιάτης*. Γρ. Θ. Στάθη, *Ἰωάσαφ*, καθὼς καὶ στοὺς καταλόγους τῶν Γρ. Θ. Στάθη, *Τὰ χειρόγραφα Β'*, σσ. 179-182, 479-480, 482-488, 492-494, 712-717, 738-739, 743-754, 757-767, 768-770, 774-783, 784-786, 788-798, 805-809, 814-815, 823-826, 834-841, 842, 844-845, 847-854, 864-879. Γρ. Θ. Στάθη, *Τὰ χειρόγραφα Γ'*, σσ. 177-178, 194. Γ. Παπάζογλου, *Συμπληρωματικὸς κατάλογος χειρογράφων μονῆς Διονυσίου*, σσ. 451, 462. Κατὰ τὰ ἐκεῖ ἀναλυτικῶς περιγραφόμενα, οἱ ὡς σήμερα γνωστοὶ αὐτόγραφοι τοῦ Ἰωάσαφ μουσικοὶ κώδικες εἶναι οἱ ἀκόλουθοι, ὅλοι ἀγιορειτικοί: Διονυσίου 571, 612, 645, 646, 651, 652, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 690, 693, 694, 695, 700, 705, 707, 708, 722, 727, 754, 767, 768, 775, 784, 806, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 834, 835, 836, 889, 890. Παντελεήμονος 903, 1030, 1032, 1034, 1035, 1038. Παύλου 430, 500.

πολυέλεοι περιέχονται σὲ 14 μουσικὰ χειρόγραφα¹⁰. σ' αὐτά, ἡ ἀνθολόγησις τῶν ἐν προκειμένῳ ἐξεταζομένων ποιημάτων κρίνεται ἄλλοτε μὲν περιστασιακῆ¹¹, ἄλλοτε δὲ συστηματικῆ¹², ἐνῶ ἰδιαίτερος πρέπει νὰ ἐκτιμηθοῦν καὶ ὀρισμένα φερόμενα ὡς ἀμφιβαλλόμενα αὐτόγραφα τοῦ ἰδίου¹³. Κατὰ κύριο λόγο, ἀπαντοῦν ἐκεῖ συνθέσεις ἐπὶ τῶν ἀκολούθων τριῶν ψαλμῶν·

- ἐπὶ τοῦ ψαλμοῦ ρλδ' (*Δουλοὶ, Κύριον*), ποιήματα τῶν Ἰωάννου πρωτοψάλτου¹⁴, Δανιὴλ πρωτοψάλτου¹⁵, Πέτρου Πελοποννησίου¹⁶, Αναστασίου Ραφτανιώτου¹⁷, Μελετίου Σιναΐτου τοῦ Κρητός¹⁸, Παρθενίου ἱερομονάχου¹⁹, Ἰακώβου πρωτοψάλτου²⁰, Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος²¹, Γρηγορίου πρωτοψάλτου²², Συνεσίου Ἰβηρίτου²³ καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Θετταλοῦ²⁴.
- ἐπὶ τοῦ ψαλμοῦ μδ' (*Λόγον ἀγαθόν*), ποιήματα τῶν Πέτρου Πελοποννησίου²⁵, Γεωργίου τοῦ Κρητός²⁶, Κωνσταντίνου πρωτοψάλτου²⁷ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος²⁸ καὶ Θεοδώρου Φωκαέως²⁹.

¹⁰. Ἐπισημαίνω ἐδῶ ὅτι διατηρῶ ὀρισμένες ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὸν ἀνωτέρω ἀριθμητικὸ προσδιορισμὸν, καθ' ὅτι, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον, δὲν κατόρθωσα, δυστυχῶς, νὰ ἐξακριβώσω (εἴτε δι' αὐτοψίας, εἴτε μέσῳ ἀναλυτικοῦ καταλόγου) τὸ περιεχόμενον τῶν αὐτογράφων τοῦ Ἰωάσαφ κωδίκων· Διον. 834, Διον. 835, Διον. 836, Διον. 889, Διον. 890 [τοὺς ὁποίους ἀναγράφει συνοπτικῶς ὁ Γ. Παπαζογλου, ὁ.π.], ὅπου ἐνδέχεται ἐπίσης νὰ ἀνθολογοῦνται πολυέλεοι.

¹¹. Βλ. κώδικες· Διον. 652, Διον. 690, Διον. 695, Διον. 768, Διον. 831, Παντ. 1032, Παντ. 1034.

¹². Βλ. κώδικες· Διον. 678, Διον. 767, Διον. 806, Διον. 829.

¹³. Βλ. κώδικες· Διον. 612, Διον. 680, Διον. 700.

¹⁴. Οἱ πολυέλεοι εἰς ἤχον τέταρτον ἄγια (βλ. Διον. 806, σσ. 611-620· καὶ στοὺς ἀμφιβαλλομένους· Διον. 612, φφ. 118r-131r καὶ Διον. 680, φφ. 85v-95v) καὶ εἰς ἤχον πρῶτον (βλ. Διον. 678, φφ. 288v-294r. Διον. 806, σσ. 578-588).

¹⁵. Βλ. Διον. 678, φφ. 260v-269v. Διον. 806, σσ. 620-630.

¹⁶. Οἱ πολυέλεοι εἰς ἤχον πλάγιον τοῦ πρῶτου (βλ. Διον. 678, φφ. 269v-280r. Διον. 768, φφ. 235v-246v. Διον. 806, σσ. 650-662· καὶ στοὺς ἀμφιβαλλομένους· Διον. 612, φφ. 131r-144r. Διον. 680, φφ. 95v-108r. Διον. 700, φφ. 15v-20v) καὶ εἰς ἤχον βαρύν (βλ. Διον. 678, φφ. 251r-260v. Διον. 806, σσ. 677-688).

¹⁷. Βλ. Διον. 678, φφ. 128r-142v. Διον. 690, φφ. 161r-173r. Διον. 767, σσ. 711-731. Διον. 806, σσ. 640-647 καὶ σσ. 957-964. Διον. 829, φφ. 115v-132v· καὶ στοὺς ἀμφιβαλλομένους· Διον. 612, φφ. 101r-110v. Διον. 680, φφ. 78r-85v. Διον. 700, φφ. 149r-157r.

¹⁸. Βλ. Διον. 678, φφ. 39r-49r. Διον. 690, φφ. 69r-75v.

¹⁹. Βλ. Διον. 806, σσ. 588-598. Παντ. 1032, φφ. 20v-36v· καὶ στοὺς ἀμφιβαλλομένους· Διον. 612, φφ. 110v-118r. Διον. 680, φφ. 72r-78r. Διον. 700, φφ. 159r-163v.

²⁰. Βλ. Διον. 690, φφ. 194r-197v.

²¹. Οἱ πολυέλεοι εἰς ἤχον πλάγιον τοῦ δευτέρου (βλ. Διον. 806, σσ. 667-677. Διον. 829, φφ. 106r-115v. Διον. 767, σσ. 664-684) καὶ εἰς ἤχον πλάγιον τοῦ τετάρτου (βλ. Διον. 678, φφ. 142v-152v. Διον. 806, σσ. 688-701).

²². Βλ. Διον. 678, φφ. 241r-251r. Διον. 806, σσ. 602-611.

²³. Βλ. στὸν ἀμφιβαλλόμενον κώδικα Διον. 700, φφ. 163v-166v [ἀνθολογεῖται ἀτελῶς, ἕως τοῦ στίχου· *Καὶ πάσας τὰς βασιλείας*].

²⁴. Βλ. Διον. 678, φφ. 90v-100r. Διον. 695, σσ. 85-82x.

²⁵. Βλ. Διον. 678, φφ. 114r-128r. Διον. 767, σσ. 802-823. Διον. 829, φφ. 31r-39v.

²⁶. Βλ. Διον. 806, σσ. 558-570.

²⁷. Βλ. Διον. 806, σσ. 552-558. Διον. 829, φφ. 22r-31r.

- ἐπὶ τοῦ ψαλμοῦ ρΛζ' (Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος), ποιήματα τῶν Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος³⁰ καὶ Γρηγορίου πρωτοψάλτου³¹.

Ἡ δεύτερη στάση τοῦ πολυελέου (ψαλμὸς ρλε': Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ) ἀνθολογεῖται ἅπαξ, κατὰ σύνθεση Θεοδώρου τοῦ Φωκαέως³². Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δὲν ἐλλείπουν, βεβαίως, καὶ οἱ ποικίλες προσωπικὲς του ὁμοειδεῖς συνθέσεις³³, ἐνῶ ἐνδεχομένως ἀνιχνεύεται καὶ κάποια ἰδιαίτερη προτίμησή του στὸν κατὰ ἦχο τέταρτο λέγετο πολυέλεο Δοῦλοι, Κύριον Ἀναστασίου Ραψανιώτου, ποίημα ποὺ ἀνθολογεῖ δις ἐπὶ τοῦ ἰδίου χειρογράφου³⁴. Ἀξιοπαρατήρητο εἶναι, τέλος, τὸ γεγονός ὅτι στοὺς διακρινομένους γιὰ τὴν εὐτακτὴ ἀνθολόγησι πολυελέων κώδικες τοῦ Ἰωάσαφ διαπιστώνεται μεθοδικὴ ταξινομήσι τῶν παραπάνω ψαλμῶν. Ἐμφαντικώτερο παράδειγμα συνιστοῦν οἱ κώδικες Διον. 806 καὶ Διον. 829· αἴφνης, στὸν κώδικα Διον. 806, ὑπὸ τὴν ρουμπρίκα· Πολυέλεοι, ἀνθολογοῦνται πρῶτα οἱ ἐπὶ τῶν ρΛζ' καὶ μδ' ψαλμῶν συνθέσεις³⁵ καὶ ἔπονται - ὑπὸ τὸ ἐπίτιτλο· Πολυέλεοι, μελουργηθέντες παρὰ διαφόρων ποιητῶν παλαιῶν τε καὶ νέων- τὰ ὁμοειδῆ ποιήματα τοῦ ρλδ' ψαλμοῦ³⁶.

2. Συμπληρώσεις-Ἐξηγήσεις-Καλλωπισμοί

Οἱ ὡς σήμερα γνωστὲς χειρογράφες πηγές, χωρὶς νὰ παραδίδουν ἀσφαλῆ χρονικὰ ὄροθέσια³⁷, ὁμογενοποιοῦν, δυστυχῶς, τὶς ἐν προκειμένῳ σχολιαζόμενες

²⁸. Βλ. Διον. 690, φφ. 145r-152r. Διον. 806, σσ. 543-552· καὶ στὸν ἀμφιβαλλόμενο· Διον. 680, φφ. 197v-208r.

²⁹. Οἱ πολυέλεοι εἰς ἦχον βαρὺν τετράφωνον (βλ. Διον. 829, φφ. 57r-68r) καὶ εἰς ἦχον πλάγιον τοῦ τετάρτου (βλ. Διον. 678, φφ. 172v-183v. Διον. 829, φφ. 68r-78v).

³⁰. Βλ. Διον. 678, φφ. 225r-227r. Διον. 806, σσ. 526-531· καὶ στὸν ἀμφιβαλλόμενο· Διον. 680, φφ. 181v-189r.

³¹. Βλ. Διον. 678, φφ. 227r-234r. Διον. 806, σσ. 523-526. Διον. 690, φφ. 75v-85r· καὶ στὸν ἀμφιβαλλόμενο· Διον. 680, φφ. 189r-197v.

³². Βλ. Διον. 652, φφ. 246r-250r.

³³. Οἱ πολυέλεοι Δοῦλοι, Κύριον εἰς ἦχον λέγετο (βλ. Διον. 678, φφ. 105r-114r. Διον. 767, σσ. 684-711. Διον. 829, φφ. 132v-142r), πλάγιον τοῦ δευτέρου (βλ. Διον. 767, σσ. 639-664 καὶ σσ. 914-929. Διον. 829, φφ. 91r-106r) καὶ βαρὺν τετράφωνον (βλ. Διον. 678, φφ. 152v-159v. Διον. 767, σσ. 837-853)· καθὼς καὶ οἱ πολυέλεοι Λόγον ἀγαθὸν εἰς ἦχον δευτέρου (βλ. Διον. 829, φφ. 8v-22r. Διον. 831, φφ. 55v-70r) καὶ πλάγιον τοῦ δευτέρου (βλ. Διον. 829, φφ. 39v-57r. Διον. 831, φφ. 70r-90v).

³⁴. Βλ. Διον. 806, σσ. 640-647 καὶ 957-964 (στὴ δεύτερη καταγραφή διευκρινίζεται ὅτι πρόκειται γιὰ ἐξήγησι τοῦ Χουρμουζίου· ἴσως, λοιπόν, στὴν πρώτη καταγραφή ὑποκρύπτεται ἐξήγησι τοῦ ἰδίου τοῦ Ἰωάσαφ).

³⁵. Βλ. Διον. 806, σσ. 523-570.

³⁶. Βλ. Διον. 806, σσ. 570-706· νὰ σημειωθεῖ ἐπιπροσθέτως ἐδῶ ὅτι οἱ ἀνθολογούμενες συνθέσεις καταχω-ρίζονται ταξινομημένες καὶ κατ' ἦχον.

³⁷. Ὡς μόνον εἰδικώτερα χρονολογικὰ δεδομένα, γιὰ τοὺς ἐν προκειμένῳ σχολιαζόμενους αὐτογράφους τοῦ Ἰωάσαφ κώδικες, ἐπισημαίνω ἐπὶ τοῦ παρόντος [ὡς terminus post quem] τὰ ἐξῆς· τὴ μνεία (στὸν κώδικα Παντ. 1032, φ. 2r) τοῦ Ταμείου Ἀνθολογίας (1824), τὴ συστάχωση τῶν κωδίκων Διον. 695 καὶ Διον. 690 μὲ τὰ κατὰ τὸ ἔτος 1834 καὶ 1837 χρονολογημένα ἰδιόγραφα Χουρμουζίου τοῦ Χαρτοφύλακος καὶ Ματθαίου τοῦ Βατοπαιδηνού, ἀντιστοιχῶς, τὶς ἐπὶ τῶν

μουσικές δραστηριότητες του Ίωάσαφ. Για παράδειγμα, παραμένουν δυσδιάκριτα τὰ ὅρια μεταξύ τῆς ἀπὸ τὸν Ίωάσαφ ἀνθολογήσεως (ἀντιγραφῆς στὴν οὐσία) συγκεκριμένης συνθέσεως καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἰδίου συμπληρώσεως ἢ ἐξηγήσεως ἢ καλλωπισμοῦ ἢ συντμήσεως αὐτῆς ἢ τῆς μελοποιήσεως κάποιας ἄλλης ὁμοειδοῦς. Προσωπικῶς πιστεύω ὅτι -καίτοι τὰ σχετικά δεδομένα παρέχονται ἀπὸ κοινῶς στὴν ὑφισταμένη χειρόγραφη παράδοση- εἶναι εὐλογο νὰ διαχωριστοῦν οἱ ἐπισημανθεῖσες μελικές διαδικασίες. Αἴφνης, εἶναι προφανές ὅτι ὁ Ίωάσαφ δὲν θὰ προχωροῦσε σὲ **συμπλήρωση** τοῦ ἐκ τοῦ εἰς ἤχον πρῶτον πολυελέου Ἰωάννου τοῦ πρωτοψάλτου ἐλλείποντος θεοτοκίου μαθήματος³⁸ ἢ σὲ ἀναπλήρωση τῶν ἐκ τοῦ πολυελέου Ἰακώβου τοῦ πρωτοψάλτου ἐλλειπόντων στίχων βάσει τοῦ ὁμοῦ ποιήματος Δανιὴλ τοῦ πρωτοψάλτου³⁹, ἐὰν προσωπικῶς (βάσει ἐμπειρίας ψαλτικῆς [θητεία στὸ ἱεροψαλτικὸ ἀναλόγιο] ἢ διδασκαλικῆς [ἐπισημάνσεις καὶ προτροπές τῶν μαθητῶν του]) δὲν ἐβίωνε τὸ ἀπὸ τῆς συγκεκριμένη ἔλλειψη προκύπτον πρόβλημα· ὁμοίως, ἡ ἀνάγκη σαφοῦς καὶ εὐχεροῦς κατὰ τὸ νέο σημειογραφικὸ σύστημα ψαλμωδῆσεως ὀρισμένων ἐκ τῶν ἀνεξηγήτων ἀπὸ λοιποὺς ἐξηγητὲς διδασκάλους ποιημάτων, ὅπως ὁ πολυέλεος Παρθενίου τοῦ Μετεωρίτου⁴⁰, θὰ τὸν ὀδήγησε ὅπωςδήποτε στὴν **ἐξήγηση** τῶν συγκεκριμένων συνθέσεων⁴¹. Ἀμφότερες οἱ μουσικὲς πράξεις προϋποθέτουν, βεβαίως, προγενέστερη ἐντρυφήση στὶς πρωτογενῶς ὑφιστάμενες συνθέσεις, προαπαιτοῦν γνῶση λιπαρῆ καὶ μελέτη ἐνδελεχῆ τοῦ πράγματος. Συναφῶς πρέπει νὰ ἐννοηθεῖ καὶ ἡ ἔννοια τοῦ **καλλωπισμοῦ**, στὴν ὁποία ἀντικατοπρίζονται καὶ κάποιες ιδιαίτερες προσωπικὲς του προτιμήσεις· ἐὰν δὲν "γοητευόταν" ἰδιαίτερος ἀπὸ τὸ μέλος τῶν πολυελέων Παρθενίου τοῦ Μετεωρίτου⁴² καὶ Ἀναστασίου τοῦ Ραφανιώτου⁴³, συνθέσεων πού -ὅπως καὶ ἀνωτέρω ἐπεσημάνθη- εἶναι καὶ οἱ πλέον συχνῶς ἀνθολογούμενες στὰ χειρόγραφα του⁴⁴, δυσκόλως ἴσως θὰ ἐπεξεργαζόταν μιὰ "κατὰ παραγγελία" μουσικὴ ἐπαναδιατύπωσή τους.

3. Συντμήσεις-Προσωπικὲς συνθέσεις

Οἱ περιπτώσεις, τέλος, τῶν **συντμήσεων** καὶ τῶν **προσωπικῶν** τοῦ Ίωάσαφ **συνθέσεων** συνιστοῦν δύο ἀλληλένδετες καὶ ἀλληλοσχετιζόμενες μουσικὲς δραστηριότητές του, γεγονὸς πού θὰ ὑποστηρίξω ἐδῶ ἐντελῶς ἐπιγραμματικῶς, ἐπικεντρώνοντας τὸν λόγο στὰ ἐπὶ τοῦ ψαλμοῦ ρλδ' (Δοῦλοι,

ἐντύπων ἐκδόσεων *Ἀνθολογία* (1846) καὶ *Πανδέκτη* 2 (1851) χειρόγραφες προσθηκὲς του στοὺς κώδικες Διον. 831 καὶ Διον. 829 καὶ τὸ κατὰ τὸ ἔτος 1848 ἰδιοχειρῶς ἀπὸ τὸν Ίωάσαφ χρονολογημένο τμήμα τοῦ κώδικος Διον. 768.

³⁸. Βλ. Διον. 678, φφ. 234r-241r. Διον. 767, σσ. 151-173. Διον. 829, φφ. 1r-8v. Παντ. 1032, φφ. 2r-11v.

³⁹. Βλ. Διον. 806, σσ. 630-637.

⁴⁰. Πρβλ. Α. Χαλδαιάκη, *Ὁ πολυέλεος*, σ. 248.

⁴¹. Γὰ λοιπὲς σχετικὲς ἐξηγήσεις τοῦ Ίωάσαφ πρβλ.. *αὐτόθι*, σσ. 474-475.

⁴². Βλ. Διον. 678, φφ. 49r-59v. Διον. 695, σσ. 82X-91. Διον. 767, σσ. 609-639. Διον. 829, φφ. 78v-91r.

⁴³. Βλ. Παντ. 1032, φφ. 11v-20v.

⁴⁴. Πρβλ. ἀνωτέρω, ὑποσημ. 19 καὶ 17, 34, ἀντιστοίχως.

Κύριον) σχετικά ποιήματα⁴⁵: Σοβαρός προβληματισμός ἐπὶ τῆς στοχοθεσίας τῶν προσωπικῶν συνθέσεων τοῦ Ἰωάσαφ μὲ ὁδηγεῖ στὴ σκέψη ὅτι μέσω αὐτῶν οὐσιαστικῶς συμπληρώνει, κατὰ τρόπο πού εὐαρεστεῖ τὴ μουσική του εὐαισθησία, ἓνα ἰδεατὸ καὶ μᾶλλον πρότυπο γιὰ τὸν ἴδιο ὀκτάηχο κύκλο πολυελέων. Στὸν συγκεκριμένο κύκλο πολυελέων πιστεύω ὅτι ἀποπειρᾶται νὰ "συμπυκνώσει" τὸ σύνολο τῶν κατ' ἤχον κατατεθειμένων μελικῶν "προτάσεων", ἔστω καὶ μόνον κατὰ τὴ χρονικὴ περίοδο στὴν παράδοση τῆς ὁποίας μετέχει.

Βάσει τῶν ἐκ τῶν αὐτογράφων του κωδικῶν ἐξαγομμένων δεδομένων ὁ ἐν λόγω μελικὸς κύκλος θὰ ἀποτελεῖτο ἀπὸ τοὺς ἑξῆς κατ' ἤχον πολυελέους⁴⁶:

- ἤχος α' : ὁ τοῦ Ἰωάννου πρωτοψάλτου
- ἤχος β' : ὁ τοῦ ΠαρθενίουΜετewορίτου
- ἤχος γ' : ὁ τοῦ Γρηγορίου πρωτοψάλτου (καὶ ἐνδεχομένως ὁ τοῦ Συνεσίου Ἰβηρίτου)
- ἤχος δ', διττῶς, ἦτοι:
 - ὡς ἄγια: οἱ τῶν Ἰωάννου, Δανιὴλ καὶ Ἰακώβου τῶν πρωτοψαλτῶν
 - ὡς λέγετος: ὁ τοῦ Ἀναστασίου Ραψανιώτου
- ἤχος πλ. α' : ὁ τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου
- ἤχος πλ. β' : οἱ Χουρμουζίου τοῦ Χαρτοφύλακος καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Θετταλοῦ
- ἤχος βαρῦς: ὁ τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου
- ἤχος πλ. δ' : οἱ Μελετίου τοῦ Σιναΐτου καὶ Χουρμουζίου τοῦ Χαρτοφύλακος.

Ὑπ' αὐτὴν τὴν προοπτικὴ, θεωρῶ ὅτι διὰ τῶν τριῶν γνωστῶν σχετικῶν συνθέσεων τοῦ Ἰωάσαφ συμπληρώνονται, ἀκριβῶς, τὰ ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ὀκταήχου κύκλου πολυελέων ἐλλείποντα. Μὲ τὸν πολυέλεο τοῦ βαρέος, τὸν ἀναπτυσσόμενο ἐπὶ τῆς τετραφωνίας τοῦ ἤχου, ἀντικαθίσταται ἢ διευρύνεται ἡ ὁμόηχη, πάντως κατὰ διαφορότροπη μελικὴ ἀνάπτυξη βαίνουσα, σύνθεση Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, τὸ ὅμοιο δὲ συμβαίνει καὶ μὲ τὶς κατὰ πλάγιον τοῦ δευτέρου καὶ λέγετο ἤχο μελοποιημένες συνθέσεις τοῦ ἰδίου· ἐδῶ, μάλιστα, τὴν εἰκασία μου ἐνισχύει ἡ μέθοδος ἀνθολογήσεως τῶν ἐν λόγω ποιημάτων, τὰ ὁποῖα στὰ αὐτόγραφα τοῦ Ἰωάσαφ συνοδεύονται ἀπὸ τοὺς ὁμόηχους πολυελέους Χουρμουζίου τοῦ Χαρτοφύλακος⁴⁷ καὶ Ἀναστασίου τοῦ

⁴⁵. Σημειωτέον ὅτι ὅσα ἐν συνεχείᾳ ὑποστηρίζω ἰσχύουν καὶ γιὰ τὰ ἐπὶ τοῦ ψαλμοῦ μδ' (*Λόγον ἀγαθόν*) ἀντίστοιχα μελοποιήματα· παραπέμπω, αἴφνης, στὸν αὐτόγραφο τοῦ Ἰωάσαφ κώδικα Διον. 829, φφ. 8v-78v, ὅπου ὁ ἴδιος ἐπιχειρεῖ μιὰν εὐδιάτακτη ἀνά ἤχο ταξινομήση τῶν ὑφισταμένων πολυελέων *Λόγον ἀγαθόν*, συγκαταριθμώντας σ' αὐτοὺς καὶ τὶς δύο σχετικὲς προσωπικὲς του συνθέσεις. Ἀναλυτικῶς ἀνθολογοῦνται ἐκεῖ τὰ ποιήματα· Ἰωάσαφ Διονυσιάτου, εἰς ἤχον δεῦτερον (φφ. 8v-22r), Κωνσταντίνου πρωτοψάλτου, εἰς ἤχον τέταρτον (φφ. 22r-31r), Πέτρου Πελοποννησίου, εἰς ἤχον πλάγιον τοῦ πρώτου (φφ. 31r-39v), Ἰωάσαφ Διονυσιάτου, εἰς ἤχον πλάγιον τοῦ δευτέρου (φφ. 39v-57r) καὶ Θεοδώρου Φωκαέως, εἰς ἤχον βαρῦν τετράφωνον (φφ. 57r-68r) καὶ πλάγιον τοῦ τετάρτου (φφ. 68r-78v).

⁴⁶. Πρβλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑποσημ. 36 καὶ 45, ὅπου σχετικὲς παρατηρήσεις περὶ τῆς διατάξεως τῶν πο-λυελέων στοὺς αὐτογράφους τοῦ Ἰωάσαφ κώδικες· Διον. 806 καὶ Διον. 829

⁴⁷. Βλ. Διον. 767, σσ. 639-684. Διον. 829, φφ. 91r-115v.

Ραφανιώτου⁴⁸, αντιστοίχως, ή τελευταία δέ σύνθεση με την επιπρόσθετη ένδειξη πολυέλεος μελοποιηθείς κατ' αἴτησιν μαθητῶν⁴⁹.

Με παρόμοιο, λοιπόν, τρόπο ο Ίωάσαφ συγκεντρώνει και σταδιακῶς ἐμπλουτίζει και διευρύνει ἕνα ἐπαρκές πρωτογενές ὑλικό, ἐπὶ τοῦ ὁποίου, προϊόντος τοῦ χρόνου, προβληματίζεται και πειραματίζεται δημιουργικῶς. Ὅπως ἤδη σημείωσα παραπάνω, στή μουσικολειτουργική του συνείδηση πρῶτανεῦει κυρίως ή πρακτική δυνατότητα ψαλμωδῆσεως τῶν συγκεκριμένων συνθέσεων. Θὰ ἦταν, μᾶλλον, ὀρατὴ κατὰ τὴν ἐποχὴ του (ὅπου τὰ συγκεκριμένα ποιήματα ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἀνθολογοῦνται στὰ μουσικὰ χειρόγραφα, τὰ περισσότερα δὲ και νὰ δημοσιεύονται στὰ ἔντυπα μουσικὰ βιβλία⁵⁰) ή ἀνειμένη διάθεση τῶν φιλομούσων και ή ἐλλοχεύουσα παρακμὴ τῆς τέχνης· ἐπιτακτική ἦταν, ὡς ἐκ τούτου, ή ἀνάγκη συντομεύσεως τῶν ψαλλομένων μελῶν, γιὰ τὴν ὁποία ο Ίωάσαφ, ζώντας και ψάλλοντας σὲ μοναστηριακὸ χῶρο, προβάλλει και ἕνα ἐπιπλέον ἐπιχείρημα· τὴν κατὰ τὸ θέρος⁵¹, ἀπὸ Μαΐου ἕως τέλους Ἰουλίου⁵², διὰ τὸ εἶναι μικρὰς νύκτας και ὅταν ἀγρυπνία οὐκ ἔστι⁵³, διαμορφουμένη λατρευτικὴ πραγματικότητα. Λύση ἐν προκειμένῳ ὑπῆρχε· ή ρηξικέλευθη πρόταση τοῦ πρωτοψάλτου Γρηγορίου γιὰ σύμπτυξη τῶν δύο στίχων τοῦ πολυελέου σὲ ἕνα⁵⁴, τὴν ὁποία ο Ίωάσαφ ἀπλῶς ἀναδεικνύει ἐφαρμόζοντάς τὴν σὲ εὐρεῖα κλίμακα και κωδικοποιώντας τοὺς λεγομένους διστίχους πολυελέους⁵⁵. Η μνημονευθεῖσα σύνθεση τοῦ Γρηγορίου ἴσως ἦταν ή πρώτη πὸ συνέταμε

⁴⁸. Βλ. Διον. 767, σσ. 684-731. Διον. 829, φφ. 115v-142r.

⁴⁹. Βλ. Διον. 678, φ. 105r.

⁵⁰. Τὴν ἐκ μέρους τοῦ Ίωάσαφ καλὴ γνώση τῶν κυκλοφορουμένων ἐντύπων μουσικῶν βιβλίων ἐπιμαρτυρεῖ, ἐν προκειμένῳ, ὄχι μόνον ή μνεῖα (στὸν κώδικα Παντ. 1032, φ. 2r) τοῦ *Ταμείου Ἀνθολογίας* (1824), ἀλλὰ και οἱ ἐπὶ τῶν ἐντύπων ἐκδόσεων *Ἀνθολογία* (1846) και *Πανδέκτη 2* (1851) χειρόγραφε προσθήκες του στοὺς κώδικες Διον. 831 και Διον. 829, ἀντιστοίχως. Η τελευταία τακτικὴ ἐντάσσεται, ἀναμφιβόλως, στὶς προσφιλέστατες συνήθειες τοῦ Ίωάσαφ· κατὰ τὰ δεδομένα τῆς ὡς τώρα ἐρεῦνης, ἀντίστοιχες ιδιόχειρες προσθήκες ἔχει κατὰ καιροὺς ἐπιχειρήσει στὰ ἀκόλουθα, ἐπιπροσθέτως, μουσικὰ ἔντυπα· *Δοξαστᾶριον Ἰακώβου* (1836) [βλ. Διον. 823, Διον. 834], *Πανδέκτη 1* (1850) [βλ. Διον. 824], *Πανδέκτη 2* (1851) [βλ. Διον. 825, Διον. 830], *Πανδέκτη 4* (1851) [βλ. Διον. 827], *Ταμείου Ἀνθολογίας* (1851) [βλ. Διον. 826], *Ταμείου Ἀνθολογίας* (1854) [βλ. Παῦλ. 500 (ή ταύτιση τοῦ μνημονευομένου μουσικοῦ ἐντύπου ἡμετέρα. Ὁ Γρ. Θ. Στάθης, *Τὰ χειρόγραφα Γ'*, σ. 194, σημειώνει πῶς πρόκειται περὶ " ' Ταμείου Ἀνθολογίας' ἐκδόσεως 1862"· ή ὑπὸ τοῦ ἰδίου παρεχόμενη, ὅμως, περιγραφή τοῦ βιβλίου ἀντιστοιχεῖ μόνον πρὸς τὴ συγκεκριμένη μουσικὴ ἐκδοση)], *Μουσικὴ Κυψέλη* (1857) [βλ. Διον. 835], *Δοξαστᾶριον ἀποστίχων Χουρμουζίου* (1859) [βλ. Διον. 823, Διον. 828]. Σημειωτέον, τέλος, ὅτι ἀπὸ προσθήκες τοῦ Ίωάσαφ σὲ μουσικὸ ἔντυπο (ἀκολουθίας ὄρθρου) συνίσταται, ὁμοίως, και ὁ κῶδιξ Διον. 836 [βλ. Γ. Παπάζογλου, *Συμπληρωματικὸς κατάλογος χειρογράφων μονῆς Διονυσίου*, σ. 451, ὅπου καταγράφεται ή πληροφορία, ἀνευ ειδικωτέρου προσδιορισμοῦ τῆς ταυτότητος τῆς ἐκδόσεως).

⁵¹. Διον. 806, σσ. 662, 701.

⁵². Διον. 678, φ. 59v.

⁵³. Διον. 806, σ. 637.

⁵⁴. Βλ. Α. Χαλδαιάκη, *Ὁ πολυέλεος*, σσ. 216-218, 257-258.

⁵⁵. Περὶ τῶν διστίχων πολυελέων βλ. προχείρως *αὐτόθι*, σσ. 216-219, 257-258, 260-266. Με τὸ συγκεκριμένο θέμα ἀσχολοῦμαι διεξοδικότερα σὲ ιδιαίτερο αὐτοτελὲς μελέτημα, τὸ ὁποῖο συντόμως θὰ παραδοθεῖ στή δημοσιότητα.

ἐργαζόμενος πάνω σ' αὐτὴ τὴν ιδέα⁵⁶ ἀκολούθησαν ὁμοειδεῖς συντμήσεις τῶν πεφλημένων του συνθέσεων Ἀναστασίου τοῦ Ραψανιώτου⁵⁷ καὶ Παρθενίου τοῦ Μετεωρίτου⁵⁸, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς ἦχον πλάγιον τοῦ δευτέρου⁵⁹ καὶ βαρὺν⁶⁰ ἰδικῶν του ἀντιστοιχῶν ποιημάτων. Πλέον χαρακτηριστικὴ εἶναι, πάντως, ἡ ἐκ πέντε συντόμων (δηλαδὴ διστίχων) πολυελέων ἐνότητα συνθέσεων τοῦ Ἰωάσαφ⁶¹, μέσῳ τῆς ὁποίας φροντίζει καὶ συμπληρώνει διὰ μιᾶς τὸν κύκλο τῆς ὀκταηχίας, αὐτὴ τὴ φορὰ σὲ μιὰ νέα σειρὰ συντόμων διστίχων πολυελέων. Ἰσχυρίζομαι δὲ ὅτι αὐτὴ ἡ νέα ὀκτάηχη ἐνότητα συντόμων πολυελέων ἀποτελεῖ συντομότερη μετάπλαση καὶ συμπυκνωμένη ἀναδιατύπωση τῆς κατὰ τὴν ἑκατονταετία 1750-1850 διαμορφωθείσης ἀντιστοιχῶν, βάσει ἐνδείξεων ποὺ παρέχει ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάσαφ ἀνθολογώντας ἰδιοχείρως τὰ συγκεκριμένα ποιήματα· ἀναφέρομαι εἴτε σὲ εὐγλωττες σχετικὲς ἀναγραφές, ὅπως γιὰ παράδειγμα· *Γρηγορίου Πρωτοψάλτου, ὅστις συνετμήθη παρὰ Ἰωάσαφ διδασκάλου Διονυσιάτου*⁶² ἢ *Ἐτερος διὰ τὸ θέρος, συντμηθεὶς ἐκ τοῦ Χουρμουζίου*⁶³ ἢ *Ὁ αὐτὸς [γιὰ τὸν πολυέλεο Παρθενίου τοῦ Μετεωρίτου] συνετμήθη ἵνα ψάλληται εἰς βαθὺν ὄρθρον καὶ τὸ θέρος*⁶⁴ ἢ *Ὁ αὐτὸς [γιὰ τὸν εἰς ἦχον βαρὺν τετράφωνον πολυέλεο τοῦ Ἰωάσαφ] συνετμήθη παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἰωάσαφ διδασκάλου*⁶⁵ ἢ *Ὁ αὐτὸς [γιὰ τὸν πολυέλεο Ἀναστασίου τοῦ Ραψανιώτου] σύντομος*⁶⁶, εἴτε στὴ γενικώτερη τακτικὴ ἀνθολογήσεως τῶν συγκεκριμένων ποιημάτων, κατὰ τὴν ὁποία προτάσσεται ὁ ἑκάστοτε "πρωτότυπος πολυέλεος" καὶ ἔπεται συναπτῶς ὁ ὑπὸ τοῦ Ἰωάσαφ συντετμημένος ἀντιστοιχῶν, ἀπλῶς ὑπὸ τὴν ἀναγραφή· *σύντομος*⁶⁷.

⁵⁶ Βλ. Διον. 678, φφ. 167r-172v. Διον. 767, σσ. 864-876.

⁵⁷ Βλ. Διον. 806, σσ. 647-650.

⁵⁸ Βλ. Διον. 806, σσ. 598-602.

⁵⁹ Βλ. Διον. 678, φφ. 183v-190r.

⁶⁰ Βλ. Διον. 678, φφ. 159v-167r. Διον. 767, σσ. 853-864.

⁶¹ Βλ. Διον. 678, φφ. 59v-86v. Διον. 767, σσ. 731-802. Διον. 829, φφ. 169r-208r. Ἡ ἐν λόγῳ ἐνότητα ἐγνώρισε καὶ μιὰν ἀξιοπρόσεκτη, ὅπωςδὴποτε, διάδοση στὰ ἀκόλουθα ὁμοειδῆ μουσικὰ χειρόγραφα μεταγενεστέρων κωδικογράφων· Διον. 837 [: *Πολυέλεοι κατ' ἦχον σύντομοι, παρὰ Ἰωάσαφ Διονυσιάτου διδασκάλου*], Διον. 896 [: *Πολυέλεοι σύντομοι, Ἰωάσαφ Διονυσιάτου*], Διον. 919 [: *Πολυέλεοι σύντομοι, συντεθέντες μὲν καὶ μελοποιηθέντες παρὰ Ἰωάσαφ διδασκάλου Διονυσιάτου, ἐγράφησαν δὲ παρὰ Ἀκακίου μοναχοῦ Διονυσιάτου*] καὶ Διον. 1052 [: *Πολυέλεοι σύντομοι, Ἰωάσαφ Διονυσιάτου*]· βλ. σχετικῶς· Γ. Παπάζογλου, *Συμπληρωματικὸς κατάλογος χειρογράφων μονῆς Διονυσίου*, σσ. 451, 463, 466 καὶ 491-492, ἀντιστοιχῶς. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ, ἃς σημειωθεῖ ὅτι στὸν οἰκεῖο τόπο τῆς ἡμετέρας διατριβῆς [Α. Χαλδαιάκη, *Ὁ πολυέλεος*, σ. 262] οἱ κώδικες Διον. 1020 καὶ Διον. 1027 ἐσφαλμένως μνημονεύονται ὡς περιέχοντες τοὺς παρόντες πολυελέους.

⁶² Βλ. Διον. 767, σ. 864. Πρβλ. Διον. 678, φ. 167r: *Γρηγορίου μὲν, συνετμήθη δὲ παρὰ Ἰωάσαφ διδ. Διονυ-σιάτου.*

⁶³ Βλ. Διον. 806, σ. 701.

⁶⁴ Βλ. Διον. 806, σ. 598.

⁶⁵ Βλ. Διον. 767, σ. 853.

⁶⁶ Βλ. Διον. 806, σ. 647.

⁶⁷ Πρβλ. Διον. 806, σσ. 662-667, ὅπου μετὰ τὸν πολυέλεο Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου ἀνθολογεῖται *Νεο-σύνθετος διὰ τὸ θέρος*· καὶ Διον. 806, σσ. 637-640, ὅπου μετὰ τίς εἰς ἦχον τέταρτον ἄγια συνθέσεις τῶν πρωτοψαλτῶν Ἰωάννου, Δανιὴλ καὶ Ἰακώβου ἀνθολογεῖται *Ἐτερος πολυέλεος σύντομος, ψαλλόμενος τὸ θέρος διὰ τὸ εἶναι μικρὰς νύκτας καὶ ὅταν ἀγρυπνία οὐκ ἔστι.*

Αυτή ή κριτική στάση του Ίωάσαφ, ή έμφανής διάθεσή του νά επιλέξει τὰ κάλλιστα, ή όποιο -τέλος πάντων- μελικό στοιχείο εἶναι δυνατόν νά περισωθεῖ όταν μιὰ σαραντάστιχη σύνθεση συμπτύσσεται κατά τὸ ήμισυ καί ἔλαττον, μέ παρωθεῖ νά τὸν χαρακτηρίσω “doctorem polyeleorum”. Ἐννοίες όπως ή πρωτότυπη μελική δημιουργία, ή συμπλήρωση ἔλλειπόντων μελικῶν στοιχείων, ή ἐξήγηση ή ή μεταγραφή σέ ἄλλο σύστημα σημειογραφίας, ὁ καλλωπισμός καί ή σύντμηση προϋφισταμένων συνθέσεων εἶναι κοινές καί συχνές στή διαχρονική μελική παράδοση τῶν πολυελέων⁶⁸. Ἡ μέριμνα, ὅμως, γιά διατήρηση καί ἀναχώνευση μελικῶν δεδομένων, μιᾶς περιορισμένης ἔστω χρονικῆς περιόδου, σέ νέες συνθέσεις, δηλαδή ή ἀρμονική μετάπλαση μιᾶς ὀλοκληρωμένης μουσικῆς παραδόσεως μέ σκοπὸ τή μελλοντική προστασία της ἀπὸ τή σταδιακή ἀπεμπόληση καί τή βέβαιη λήθη, εἶναι ή πρώτη φορά πού καταγράφεται στὰ ἱστορικά δεδομένα τοῦ μέλους τῶν πολυελέων.

Απομένει οἱ παραπάνω εἰκασίες νά τεκμηριωθοῦν μέ ἐνδελεχέστερη ἔρευνα, πού ἴσως φέρει σέ φῶς καί νέα εὐρήματα⁶⁹ ή ἀσφαλέστερα χρονολογικά δεδομένα (ἀκόμη καί ἀπὸ συνεκτίμηση κωδικολογικῶν καί λοιπῶν παλαιογραφικῶν στοιχείων τῶν ὡς σήμερα γνωστῶν αὐτογράφων τοῦ Ίωάσαφ κωδίκων), κυριώτατα δέ μέ τήν παράλληλη συνεξέταση αὐτῶν τούτων τῶν ἐν προκειμένῳ σχολιαζομένων μελωδιῶν, ἀπὸ τή λεπτολόγα μελέτη καί τήν ἐπισταμένη μορφολογική ἀνατομή τῶν ὁποίων πολλά μουσικολογικά ὀφέλη ἀναμένεται νά προκύψουν.

* * *

Μέ τὸ παρὸν μελέτημα φρόντισα ἀπλῶς νά ήχήσουν προεξαγγελτικῶς οἱ ἐστῶτες φθόγγοι μιᾶς ἐξειδικευμένης ἐπὶ τοῦ συγκεκριμένου θέματος μονογραφίας πού ήδη ἐτοιμάζω. Στόχος μου εἶναι, πέρα τῆς θεωρητικῆς ἱστοριομουσικολογικῆς τεκμηριώσεως τοῦ πράγματος, νά ἀναδείξω τίς πρακτικὲς διαστάσεις τοῦ ἐγχειρήματος τοῦ Ίωάσαφ, ἐμμένοντας ἰδιαίτερος στή χρησιμότητά του γιά τήν περὶ πολυελέων σύγχρονη μουσική κατάσταση. Σχεδιάζω, κοντολογίς, μιᾶν ἔκδοση διττῆς μορφῆς· ἐπιστημονικοῦ μουσικολογικοῦ χαρακτῆρος καί πρακτικῆς ψαλτικῆς στοχεύσεως, μέ κριτική δημοσίευση ὅλων τῶν σχετικῶν συνθέσεων τοῦ Ίωάσαφ⁷⁰. Τὸ θεωρῶ ἐξόφληση ὀφειλομένου χρέους πρὸς τὸν συνειδητῶς ἐν ἀφανείᾳ βιώσαντα

⁶⁸. Γιά ὅλα αὐτὰ βλ. προχειρῶς τὰ σχετικά ὁμότιπλα λήμματα στίς σσ. 387-495 τῆς διατριβῆς Ἀ. Χαλδαιάκη, *Ὁ πολυέλεος*.

⁶⁹. Πρὸβλ. αἴφνης ὅσα σημειώνει ὁ Γρ. Θ. Στάθης, *Τὰ χειρόγραφα Β΄*, σ. 879: “Ὁ π. Σωφρόνιος Διονυσιάτης, κληρονομήσας τὴν βιβλιοθήκην τοῦ δασκάλου του, ἔχει ἓνα χειρόγραφον κώδικα τοῦ Ίωάσαφ (τὸ πλεῖστον πολυέλεοι) καί ἓνα-δύο ἔντυπα μέ χειρογράφους προσθήκας τοῦ Ίωάσαφ”.

⁷⁰. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι, ἐν προκειμένῳ, παράλληλη προσπάθεια πού ἀνέλαβαν οἱ ἰθύνοντες τῆς ἀθωνικῆς ἱεράς μονῆς Διονυσίου, μέ τήν κυκλοφόρηση τῆς ἐκδόσεως: *Κοινωνικῶν Ἐκλογάριον* (2002).

*"πανσοφολογιώτατον ἱεροδιδάσκαλον Ἰωάσαφ ἱερομόναχον Διονυσιάτην, τὸν ἐκ τῆς πόλεως Σερρών, εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ"*⁷¹.

⁷¹. Τὸ παράθεμα "συντεθειμένο" ἀπὸ σχετικῆς ἀναγραφῆς τῶν ἐξῆς, κατ' ἀντιστοιχίαν, κωδίκων· Διον. 995, φ. 1r· Διον. 726, σ. 213· Διον. 784, σ. 2.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Α'. ΚΩΔΙΚΕΣ

1. *Αυτόγραφα του Ίωάσαφ, περιέχοντα πολυελέους*

α) Μονής Διονυσίου [= Διον.]

Διον. 652 (Στιχηράριον Γερμανού Νέων Πατρῶν-Αναστασιματάριον Χρυσάφου του νέου) ΙΘ' αἰ. (α' ἥμισυ)

Διον. 678 (Ἀνθολογία) ΙΘ' αἰ. (α' ἥμισυ)

Διον. 690 (Ἀνθολογία) ΙΘ' αἰ. (1837) [τὰ φφ. 17r-197v]

Διον. 695 (Ἀνθολογία-Δοξαστάριον ἀποστίχων Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος) ΙΘ' αἰ. (1834) [οἱ σσ. 1-106]

Διον. 767 (Ἀνθολογία) ΙΘ' αἰ. (μέσα)

Διον. 768 (Ἀνθολογία) ΙΘ' αἰ. (1848) [τὰ φφ. 182r-282r]

Διον. 806 (Ἀνθολογία) ΙΘ' αἰ. (μέσα)

Διον. 829 (Συλλογή ἐντύπων 7 [10/α]) (Προσθήκες στήν *Πανδέκτη* 2 [1851]) ΙΘ' αἰ. (μέσα)

Διον. 831 (Συλλογή ἐντύπων 9 [32/α]) (Προσθήκες στήν *Ἀνθολογία* [1846]) ΙΘ' αἰ. (μέσα) [τὰ φφ. 55v-

90v]

β) Μονής Παντελεήμονος [= Παντ.]

Παντ. 1032 (Ἀνθολογία) ΙΘ' αἰ. (α' ἥμισυ) [τὰ φφ. 2r-36v]

Παντ. 1034 (Ἀνθολογία) ΙΘ' αἰ. (α' ἥμισυ) [τὰ φφ. 36r-54v]

2. *Ἀμφιβαλλόμενα αυτόγραφα του Ίωάσαφ, περιέχοντα πολυελέους*

Μονής Διονυσίου

Διον. 612 (Ἀνθολογία) ΙΘ' αἰ. (α' ἥμισυ)

Διον. 680 (Ἀνθολογία) ΙΘ' αἰ. (α' ἥμισυ)

Διον. 700 (Ἀνθολογία) ΙΘ' αἰ. (α' ἥμισυ)

3. *Ἄλλα μνημονευόμενα αυτόγραφα του Ίωάσαφ, μὴ περιέχοντα πολυελέους*

α) Μονής Διονυσίου

Διον. 571 (Ἀνθολογία) ΙΘ' αἰ. (α' ἥμισυ) [τὰ φφ. 1r-144v]

Διον. 645 (Ἀνθολογία) ΙΘ' αἰ. (μέσα)

Διον. 646 (Στιχηράριον-Μαθηματάριον) ΙΘ' αἰ. (α' ἥμισυ)

Διον. 651 (Στιχηράριον Γερμανού Νέων Πατρῶν) ΙΘ' αἰ. (α' ἥμισυ)

Διον. 679 (Δοξαστάριον Τριωδίου-Πεντηκοσταρίου Ἰακώβου Πρωτοψάλτου) ΙΘ' αἰ. (1819)

Διον. 681 (Ἀνθολογία) ΙΘ' αἰ. (α' ἥμισυ)

Διον. 682 (Δοξαστάριον Ἰακώβου Πρωτοψάλτου, α' τόμος) ΙΘ' αἰ. (α' ἥμισυ)

Διον. 683 (Δοξαστάριον Ἰακώβου Πρωτοψάλτου, β' τόμος) ΙΘ' αἰ. (α' ἥμισυ)

Διον. 693 (Ἀνθολόγιον Στιχηραρίου) ΙΘ' αἰ. (μέσα)

Διον. 694 (Ἀνθολόγιον Στιχηραρίου) ΙΘ' αἰ. (β' τέταρτο)

Διον. 705 (Ἀργὸν προσομοιάριον) ΙΘ' αἰ. (α' ἥμισυ)

Διον. 707 (Στιχηράριον-Μαθηματάριον) ΙΘ' αἰ. (1858)

- Διον. 708 (Ανθολογία) ΙΘ' αἰ. (μέσα)
 Διον. 722 (Ανθολογία) ΙΘ' αἰ. (μέσα)
 Διον. 727 (Ανθολογία) ΙΘ' αἰ. (μέσα) [ἔως τῆς σ. 862]
 Διον. 754 (Συλλογή Κοινωνικῶν) ΙΘ' αἰ. (μέσα)
 Διον. 775 (Φυλλάδα) ΙΘ' αἰ. (μέσα) [τὰ φφ. 1r-16v]
 Διον. 784 (Φυλλάδα) ΙΘ' αἰ. (μέσα)
 Διον. 823 (Συλλογή ἐντύπων 1) (Προσθήκες στοὺς α' τόμους τῶν *Δοξαστάρων Ἰακώβου* [1836] καὶ *Δοξαστάρων ἀποστίχων Χουρμουζίου* [1859]) ΙΘ' αἰ. (περὶ τὸ 1860)
 Διον. 824 (Συλλογή ἐντύπων 2 [27/α]) (Προσθήκες στὴν *Πανδέκτη* 1 [1850]) ΙΘ' αἰ. (μέσα)
 Διον. 825 (Συλλογή ἐντύπων 3) (Προσθήκες στὴν *Πανδέκτη* 2 [1851]) ΙΘ' αἰ. (μέσα)
 Διον. 826 (Συλλογή ἐντύπων 4) (Προσθήκες στὸ *Ταμεῖον Ἀνθολογίας* [1851]) ΙΘ' αἰ. (μέσα)
 Διον. 827 (Συλλογή ἐντύπων 5) (Προσθήκες στὴν *Πανδέκτη* 4 [1851]) ΙΘ' αἰ. (μέσα)
 Διον. 828 (Συλλογή ἐντύπων 6) (Προσθήκες στὸν β' τόμο τοῦ *Δοξασταρίου ἀποστίχων Χουρμουζίου* [1859]) ΙΘ' αἰ. (β' ἡμισυ)
 Διον. 830 (Συλλογή ἐντύπων 8 [13/α]) (Προσθήκες στὴν *Πανδέκτη* 2 [1851]) ΙΘ' αἰ. (μέσα)
 Διον. 834 (Προσθήκες στὸ *Δοξαστάρων Ἰακώβου* [1836]) ΙΘ' αἰ.
 Διον. 835 (Προσθήκες στὴν *Μουσικὴ Κυψέλη* [1857]) ΙΘ' αἰ. [τὰ φφ. 35r-41v]
 Διον. 836 (Προσθήκες σὲ μουσικὸ ἔντυπο [ἀκολουθίας ὄρθρου]) ΙΘ' αἰ.
 Διον. 889 (Φυλλάδα) ΙΘ' αἰ.
 Διον. 890 (Φυλλάδα) ΙΘ' αἰ.

β) Μονῆς Παντελεήμονος

- Παντ. 903 (Συλλογή Κοινωνικῶν) ΙΘ' αἰ. (μέσα)
 Παντ. 1030 (Συλλογή Χερουβικῶν) ΙΘ' αἰ. (α' ἡμισυ)
 Παντ. 1035 (Ανθολογία) ΙΘ' αἰ. (1865) [τὰ φφ. 1r-62v]
 Παντ. 1038 (Ανθολογία) ΙΘ' αἰ. (β' τέταρτο) [τὰ φφ. 67r-98v]

γ) Μονῆς Ἁγίου Παύλου [= Παύλ.]

- Παύλ. 430 (Φυλλάδα) ΙΘ' αἰ. (μέσα)
 Παύλ. 500 (Συλλογή Χερουβικῶν-Κοινωνικῶν [Προσθήκες στὸ *Ταμεῖον Ἀνθολογίας* (1854)]) ΙΘ' αἰ. (μέσα) [οἱ σσ. 641-690]

Β'. ΜΕΛΕΤΕΣ

Α. Ἀλυγιζάκη, Ἰωάσαφ διδάσκαλος Διονυσιάτης

Ἀλυγιζάκη Ἀντωνίου Ε., " Ἰωάσαφ διδάσκαλος Διονυσιάτης (α' ἡμισυ ΙΘ' αἰῶνος-1866). Βίος καὶ ἔργο", στίς σσ. 2-30 τοῦ ἐπισυναπτομένου στὸν ψηφιακὸ δίσκο *Ἰωάσαφ διδάσκαλος Διονυσιάτης. Μουσικοὶ θησαυροὶ Ἁγίου Ὁρους. Ψάλλει ἡ Πανεπιστημιακὴ Βυζαντινὴ Χορωδία Θεσσαλονίκης, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἀντωνίου Ε. Ἀλυγιζάκη* [Ἱερὰ Μονὴ Διονυσίου - Ἅγιον Ὅρος (1998)] φυλλαδίου.

ἀρχιμ. Γαβριήλ, Ἡ ἱερὰ μονὴ Διονυσίου

Ἀρχιμανδρίτου Γαβριήλ, καθηγουμένου ἱερᾶς μονῆς Ἁγίου Διονυσίου, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὁρει ἱερὰ μονὴ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου*, Ἀθῆναι 1959.

Λαζάρου Διονυσιάτου, Διηγήσεις

Λαζάρου μοναχοῦ Διονυσιάτου, *Διονυσιατικαὶ διηγήσεις*, Ἅγιον Ὅρος 1989².

- Γ. Παπάζογλου, *Τὰ βιβλία τοῦ μουσικοδιδασκάλου Ἰωάσαφ*
 Παπάζογλου Γεωργίου Κ., "Τὰ ' βιβλία' τοῦ μουσικοδιδασκάλου Ἰωάσαφ καὶ ἡ βιβλιοθήκη τῆς ἱεράς μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης τοῦ Παγγαίου", *Μακεδονικά* 27 (1990), σσ. 314-325 [= Γεωργίου Κ. Παπάζογλου, *Χειρόγραφα καὶ βιβλιοθήκες τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης*, τόμος Α', Κομοτηνὴ 1993, σσ. Γ' 314-325].
- Γ. Παπάζογλου, *Συμπληρωματικὸς κατάλογος χειρογράφων μονῆς Διονυσίου*
 Παπάζογλου Γεωργίου Κ., "Συμπληρωματικὸς κατάλογος χειρογράφων μονῆς Διονυσίου Ἁγίου Ὁρους. (Συνοπτικὴ ἀναγραφή, χφφ. ἀρ. 805-1064)", *Θεολογία* ΞΑ' (1990), σσ. 443-505.
- Γρ. Θ. Στάθη, *Οἱ ἀναγραμματισμοὶ καὶ τὰ μαθήματα*
 Στάθη Γρ. Θ., *Οἱ ἀναγραμματισμοὶ καὶ τὰ μαθήματα τῆς βυζαντινῆς μελοποιίας καὶ πανομοιότυπος ἔκδοσις τοῦ καλοφωνικοῦ στιχηροῦ τῆς Μεταμορφώσεως "Προτυπῶν τὴν ἀνάστασιν", μεθ' ὄλων τῶν ποδῶν καὶ ἀναγραμματισμῶν αὐτοῦ, ἐκ τοῦ Μαθηματαρίου τοῦ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος*, Ἀθῆναι 1979.
- Γρ. Θ. Στάθη, *Τὰ χειρόγραφα Β'*
 Στάθη Γρ. Θ., *Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς - Ἁγιον Ὅρος. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων κωδίκων βυζαντινῆς μουσικῆς τῶν ἀποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν καὶ σκητῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, τόμος Β', Ἀθῆναι 1976.
- Γρ. Θ. Στάθη, *Τὰ χειρόγραφα Γ'*
 Στάθη Γρ. Θ., *Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς - Ἁγιον Ὅρος. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων κωδίκων βυζαντινῆς μουσικῆς τῶν ἀποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν καὶ σκητῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, τόμος Γ', Ἀθῆναι 1993.
- Γρ. Θ. Στάθη, *Ἰωάσαφ*
 Στάθη Γρ. Θ., "Μουσικὰ χειρόγραφα ἱεράς μονῆς Διονυσίου καὶ ἡ πνευματικὴ κληρονομία τοῦ μουσικοδιδασκάλου Ἰωάσαφ" [ἀνέκδοτη μελέτη· μετὰ τὴν εὐγενῆ παραχώρηση τοῦ συγγραφέως].
- Α. Χαλδαιάκη, *Ὁ πολυέλεος*
 Χαλδαιάκη Ἀχιλλέως Γ., *Ὁ πολυέλεος στὴν βυζαντινὴ καὶ μεταβυζαντινὴ μελοποιία*, Ἀθῆναι 2003.

Γ'. ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ταμεῖον Ἀνθολογίας (1824)

Ταμεῖον Ἀνθολογίας, περιέχον ἅπασαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνιαύσιον ἀκολουθίαν ἑσπερινοῦ, ὄρθρου, λειτουργίας, Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τῆς λαμπροφόρου Ἀναστάσεως, μετὰ τινων καλλοφωνικῶν (sic) εἰρμῶν ἐν τῷ τέλει, κατ' ἐκλογὴν τῶν ἐμμελεστέρων καὶ εὐφραδεστέρων μουσικῶν μαθημάτων τῶν ἐνδοξοτέρων διδασκάλων παλαιῶν τε καὶ νέων, ἐξηγηθεῖσαν εἰς τὴν νέαν τῆς μουσικῆς μέθοδον καὶ μετὰ πάσης ἐπιμελείας

διορθωθείσαν παρά τοῦ ἐφευρετοῦ τῆς ῥηθείσης μεθόδου διδασκάλου Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐπιστασία δὲ τοῦ ἰδίου νῦν πρῶτον ἐκδοθεῖσαν εἰς τύπον, ἀναλώμασι τοῦ Ἰσακ δὲ Κάστρο, τόμος πρῶτος, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς τυπογραφίας Κάστρον εἰς Γαλατᾶν, αὐκδ'. 1824.

Δοξαστάριον Ἰακώβου (1836)

- Δοξαστάριον, περιέχον τὰ δοξαστικά ὄλων τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, τῶν τε ἑορταζομένων ἀγίων τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ, τοῦ τε Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου, μελοποιηθὲν παρά Ἰακώβου πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐξηγηθὲν δὲ ἀπαραλλάκτως εἰς τὴν νέαν τῆς μουσικῆς μέθοδον παρά Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, ἐνός τῶν ἐφευρεντῶν τῆς ῥηθείσης μεθόδου, νῦν πρῶτον ἐκδοθὲν εἰς τύπον παρά Θεοδώρου Π.Π.Παράσχου Φωκ[α]έως, ἐπιστασία τοῦ αὐτοῦ, ἀναλώμασι δὲ τοῦ τε ἰδίου καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν, τόμος πρῶτος, ἐκ τῆς ἐν Γαλατᾶ τυπογραφίας Ἰσακ δὲ Κάστρον, αὐλς'. 1836.
- Δοξαστάριον, περιέχον τὰ δοξαστικά ὄλων τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, τῶν τε ἑορταζομένων ἀγίων τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ, τοῦ τε Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου, μελοποιηθὲν παρά Ἰακώβου πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐξηγηθὲν δὲ ἀπαραλλάκτως εἰς τὴν νέαν τῆς μουσικῆς μέθοδον παρά Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, ἐνός τῶν ἐφευρεντῶν τῆς ῥηθείσης μεθόδου, νῦν πρῶτον ἐκδοθὲν εἰς τύπον παρά Θεοδώρου Π.Π.Παράσχου Φωκ[α]έως, ἐπιστασία τοῦ αὐτοῦ, ἀναλώμασι δὲ τοῦ τε ἰδίου καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν, τόμος δεύτερος, ἐκ τῆς ἐν Γαλατᾶ τυπογραφίας Ἰσακ δὲ Κάστρον, αὐλς'. 1836.

Ἀνθολογία (1846)

Ἀνθολογία πάσης τῆς ἐνιαυσίου ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας ἑσπερινοῦ, ὄρθρου τε καὶ λειτουργίας, τῆς τε Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τοῦ Πάσχα, μελισθεῖσα παρά διαφόρων μουσικῶν παλαιῶν τε καὶ νέων κατ' ἐκλογὴν τῶν ἐμμελεστέρων καὶ γλαφυροτέρων μαθημάτων, νῦν τὸ πρῶτον ἐκδοθεῖσα εἰς τὸν τύπον δι' ἐρυθρῶν σημείων παρά τῶν ἐν Φιλιππουπόλει Παύλου Κούρτοβιτς Τσαλόγλου καὶ Γεωργίου Π. Κωνσταντίνου μ[ου]σικοδιδασκάλου τῆς τριαδικῆς σχολῆς, ἐπιστασία μὲν καὶ ἐπιδιορθώσει τοῦ Ἰωάννου λαμπαδαρίου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀναλώμασι δὲ ἰδίους τῶν ἐκδοτῶν, 1846, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς τυπογραφίας Θαδδαίου Διβιτζιάν.

Πανδέκτη 1 (1850)

Πανδέκτη τῆς ἱεράς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνωδίας τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Ἰωάννου λαμπαδαρίου καὶ Στεφάνου Α' δομεστίκου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, τόμος 1, περιέχων τὰ μαθήματα τοῦ Ἑσπερινοῦ, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου, αὐν'.

Πανδέκτη 2 (1851)

Πανδέκτη τῆς ἱεράς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνωδίας τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Ἰωάννου λαμπαδαρίου καὶ Στεφάνου Α' δομεστίκου τῆς τοῦ Χριστοῦ

Μεγάλης Ἐκκλησίας, τόμος 2, περιέχων τὰ μαθήματα τοῦ ὄρθρου, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου, αῶνα΄.

Πανδέκτη 4 (1851)

Πανδέκτη τῆς ἱεραῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνωδίας τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Ἰωάννου λαμπαδαρίου καὶ Στεφάνου Α΄ δομεστίκου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, τόμος 4, φυλλάδιον 1, περιέχων ὅλα τὰ μαθήματα τῆς ἱεραῆς Λειτουργίας, ἐν Κωνσταντινουπόλει, αῶνα΄.

Ταμεῖον Ἀνθολογίας (1851)

Ταμεῖον Ἀνθολογίας, περιέχον ἅπασαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνιαύσιον ἀκολουθίαν ἐσπερινοῦ, ὄρθρου, λειτουργίας, Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τῆς λαμπροφόρου Ἀναστάσεως, μετὰ τινων καλοφωνικῶν εἰρμῶν ἐν τῷ τέλει, κατ' ἐκλογὴν τῶν ἐμμελεστέρων καὶ εὐφραδεστέρων μουσικῶν μαθημάτων τῶν ἐνδοξοτέρων διδασκάλων παλαιῶν τε καὶ νέων, ἐξηγηθὲν μὲν εἰς τὴν νέαν τῆς μουσικῆς μέθοδον καὶ μετὰ πάσης ἐπιμελείας διορθωθὲν παρὰ τῶν ἀειμνήστων διδασκάλων καὶ ἐφευρετῶν τῆς ῥηθείσης μεθόδου Γρηγορίου πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, πλουτισθὲν δὲ μετὰ προσθήκης πολλῶν νέων μαθημάτων μελισθέντων παρὰ Θεοδώρου παπᾶ Παράσχου Φωκ[α]έως, νῦν τέταρτον ἐκδίδεται παρὰ τοῦ αὐτοῦ, ἐγκρίσει καὶ ἀδεία τῆς Α. Παναγιότητος καὶ τῆς Ἱεραῆς Συνόδου, εἰς τόμους τρεῖς, ἐπιστασία τοῦ ἰδίου, ἀναλώμασι δὲ καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν, τόμος πρῶτος, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς τυπογραφίας Μωυσῆ δὲ Κάστρου, ἐν Γαλατᾶ, αῶνα΄. 1851.

Ταμεῖον Ἀνθολογίας (1854)

Ταμεῖον Ἀνθολογίας, περιέχον ἅπασαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνιαύσιον ἀκολουθίαν ἐσπερινοῦ, ὄρθρου, λειτουργίας, Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τῆς λαμπροφόρου Ἀναστάσεως, μετὰ τινων καλοφωνικῶν εἰρμῶν ἐν τῷ τέλει, κατ' ἐκλογὴν τῶν ἐμμελεστέρων καὶ εὐφραδεστέρων μουσικῶν μαθημάτων τῶν ἐνδοξοτέρων διδασκάλων παλαιῶν τε καὶ νέων, πλουτισθὲν δὲ μετὰ προσθήκης πολλῶν νέων μαθημάτων μελισθέντων παρὰ τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου Θεοδώρου Π. Π. Φωκ[α]έως, νῦν τέταρτον ἐκδίδεται, διηρημένον εἰς τόμους τρεῖς, ὧν ὁ μὲν Α΄ ἐξεδόθη παρὰ τοῦ ἰδίου, οἱ δὲ λοιποὶ, ἀποθανόντος ἐκείνου, παρὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου, ἐγκρίσει καὶ ἀδεία τῆς Α. Παναγιότητος καὶ τῆς Ἱεραῆς Συνόδου, ἀναλώμασι τοῦ ἰδίου καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν, ἐπιστασία δὲ τοῦ Κ. Ὀνουφρίου Ἰωάννου Βυζαντίου, τόμος τρίτος, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς τυπογραφίας Μωυσῆ δὲ Κάστρου, ἐν Γαλατᾶ, αῶναδ΄. 1854.

Μουσικὴ Κυψέλη (1857)

Μουσικὴ Κυψέλη, περιέχουσα πάντα τὰ ἰδιόμελα καὶ δοξαστικά τοῦ ἐσπερινοῦ, τῆς λιτῆς, τῶν ἀποστίχων καὶ τῶν αἰῶνων, ἀπολυτικά καὶ κοντάκια, πασῶν τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, τῶν ἑορταζομένων ἀγίων τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ, τοῦ τε Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου, κατὰ μὲν τὸ μέλος σύμφωνος πρὸς τὸ Δοξαστᾶριον Πέτρου

λαμπαδαρίου τοῦ Πελοπον[νησίου], κατὰ δὲ τὴν προφορὰν πρὸς τὸ τοῦ Κωνσταντίνου πρωτοψάλτου, νῦν πρῶτον τύποις ἐκδίδεται παρὰ Στεφάνου πρώτου δομῆστικου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας, τόμος πρῶτος, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς πατριαρχικῆς τοῦ Γένους τυπογραφίας, 1857.

Δοξαστάριον ἀποστίχων Χουρμουζίου (1859)

- Δοξαστάριον, περιέχον τὰ δοξαστικά τῶν ἀποστίχων ὄλων τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, τῶν τε ἑορταζομένων ἀγίων τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου, μελοποιηθέντα παρὰ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, νῦν πρῶτον ἐκδίδεται, κατ' αἴτησιν τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὁρει τοῦ Ἄθωνος ἱερῶν πατέρων, παρὰ τοῦ υἱοῦ Θεοδώρου Φωκαέως, τόμος πρῶτος, ἐν Κωνσταντινουπόλει, τύποις Μ. Δ. Κάστρου, 1859.
- Δοξαστάριον, περιέχον τὰ δοξαστικά τῶν ἀποστίχων ὄλων τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, τῶν ἑορταζομένων ἀγίων τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου, μελοποιηθέντα παρὰ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, νῦν πρῶτον ἐκδίδεται, κατ' αἴτησιν τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὁρει τοῦ Ἄθωνος ἱερῶν πατέρων, παρὰ τῶν υἱῶν Θεοδώρου τοῦ Φωκαέως, τόμος δεύτερος, ἐν Κωνσταντινουπόλει, τύποις Μ. Δ. Κάστρου, 1859.

Κοινωνικῶν Ἐκλογάριον (2002)

Κοινωνικῶν Ἐκλογάριον, Ἰωάσαφ Διονυσιάτου διδασκάλου καὶ ἐξηγητοῦ, Ἅγιον Ὄρος 2002.

Δ'. ΨΗΦΙΑΚΟΙ ΔΙΣΚΟΙ

Ἰωάσαφ (1998)

Ἰωάσαφ διδάσκαλος Διονυσιάτης. Μουσικοὶ θησαυροὶ Ἁγίου Ὁρους. Ψάλλει ἡ Πανεπιστημιακὴ Βυζαντινὴ Χορωδία Θεσσαλονίκης, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἀντωνίου Ε. Ἀλυγιζάκη [Ἱερά Μονὴ Διονυσίου - Ἅγιον Ὄρος (1998)].

Ἰωάσαφ (2000)

Ἰωάσαφ διδάσκαλος Διονυσιάτης. Μουσικοὶ θησαυροὶ Ἁγίου Ὁρους. Ἀισματὰ θείας λειτουργίας. Ψάλλει ἡ Πανεπιστημιακὴ Βυζαντινὴ Χορωδία Θεσσαλονίκης, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἀντωνίου Ε. Ἀλυγιζάκη [Ἱερά Μονὴ Διονυσίου - Ἅγιον Ὄρος (2000)].